

ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: НЕОБХІДНІСТЬ, РЕАЛІЇ, ПЕРСПЕКТИВИ

Глобальна фінансова криза продемонструвала необхідність швидкого переходу від індустріальної економіки до економіки підприємницького типу, рушійними силами якої стають знання та інновації. Активна інноваційна політика була у всі часи запорукою сталого економічного успіху. Інноваційна діяльність дає можливість суб'єктам господарської діяльності мінімізувати оподаткування, одержувати кредити на підтримку своїх обігових коштів, а значить залишатись попри все прибутковим [1, с. 136].

Впровадження ефективних інноваційних програм дозволяє отримати значні переваги в стратегічних галузях країни. Підприємства досягають певних переваг шляхом використання і нових технологій і нових методів управління, однак досягнувши цих переваг підприємству постійно необхідно удосконалювати інновації для утримання даних переваг. Таким чином, на сучасному етапі світового економічного розвитку головною ознакою ефективної діяльності стає інноваційність, тобто здатність системи до безперервного розвитку, оновлення та змін діяльності на основі освоєння нововведень. Інноваційність також означає використання різного роду потенціалу, а саме: науково-технічного, інформаційного та інтелектуального задля досягнення поставлених цілей функціонування підприємства та якості життя населення в цілому [3, с. 149].

Актуальність інноваційної моделі розвитку зумовлюється стрімким зростанням впливу науки та нових технологій на розвиток світової економіки. Нові технології докорінно та в стислі терміни змінили її структуру. Стало очевидним, що гальмування перебудовних процесів в окремих країнах відповідно до більш високих технологічних укладів веде до економічної деградації, негативних довгострокових перспектив і зниження конкурентоспроможності економік цих країн у світовому економічному просторі. Україна може й повинна, не повторюючи шлях інших держав, реалізувати свої потенційні переваги, знайти своє гідне місце на світовому ринку, посісти провідні позиції в тих сферах економічної діяльності, де вона має для цього умови. Це повинен бути процес, яким можливо цілеспрямовано й ефективно керувати, не покладаючись лише на дію ринкових регуляторів.

Інноваційна діяльність в Україні є предметом активних наукових досліджень багатьох вітчизняних вчених-економістів, зокрема В. Геєця, О. Григо-

ра, А. Гречан, С. Ілляшенко, Ю. Макогона, В. Новицького, Ю. Пахомова, В. Семиноженка, Л. Федулової, А. Філіпенка та багатьох інших. Однак аналіз публікацій свідчить, що деякі важливі аспекти проблеми і донині залишаються недостатньо дослідженими, необхідні подальші дослідження, зокрема в частині визначення принципів інноваційного процесу, пріоритетів інноваційної діяльності.

Глобальна конкуренція на сучасному етапі не залишає шансів для технологічно відсталих країн досягти високого рівня споживання і, відповідно, високого рівня життя та соціальних стандартів. До числа таких країн належить і Україна через застарілу технологічну базу та структуру виробничої сфери, що не відповідають вимогам постіндустріального етапу економічного розвитку. Звідси проблема організації інноваційного процесу, активізації інноваційної діяльності підприємств виходить на пріоритетний напрямок розвитку держави.

Метою роботи є дослідження інноваційного розвитку економіки України.

У постіндустріальному суспільстві виняткову роль відіграють інформаційно-комунікаційні та високі виробничі технології, які створюються в наслідок використання нових фізико-технічних і хіміко-біологічних принципів. На їх основі постають інноваційні технології, інноваційні системи та інноваційна організація різних сфер людської діяльності, кінцевим результатом якої є створення нової форми організації економіки – інноваційної економіки.

Поняття „інновація”, „інноваційний розвиток” ввів у науковий обіг Й. Шумпетер. Як форму здійснення інноваційного розвитку він вирізняв оновлення номенклатури продукції, що вимагало не лише переходу до нової технології виробництва, а й удосконалення його організації, залучення нової висококваліфікованої робочої сили тощо. Сучасні трактування поняття інновації суттєво не відрізняються від визначень класика, хоча й мають певні розбіжності залежно переважно від сфери застосування самого поняття.

У 1991 році, прийнявши Закон „Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної політики”, Україна законодавчо закріпила курс на науково-технологічне оновлення економіки. Вибір інноваційної моделі розвитку економіки в подальшому було конкретизовано в численних законодавчих

документах. Та незважаючи на це, сьогодні в Україні практично відсутній вплив держави на інноваційні процеси в економіці, ніяк не стимулюються інвестиції в наукові дослідження і розробки, продовжується деградація наукового потенціалу.

Наша держава входить до глобального економічного простору як маргінальна частина, оскільки має нееквівалентний обмін товарами і є технологічно залежною від країн центру глобальної економіки. А тому не може успішно конкурувати продуктами та послугами на зовнішніх ринках. Інноваційні процеси в Україні характеризуються як нестійкі й позбавлені чітких довгострокових стимулів.

Україна має неабиякий природний, промисловий, технологічний і науковий потенціал, однак детермінанти її конкурентних переваг ще не достатньо розвинені. Наслідком цього є низький рівень конкурентоспроможності вітчизняних товарів, особливо наукомістких виробів із високою доданою вартістю. Резерви зростання товарообороту із зовнішнім світом на старій структурній основі та цінній конкурентоспроможності фактично вичерпані [4, с. 27].

Суттєвою перешкодою для впровадження інновацій в Україні за роки незалежності є значні втрати науково-технічного потенціалу. Політика „виживання” науки без проведення системних заходів щодо її адаптації до ринкових вимог, незатребуваність її вітчизняною економікою призвели до тяжких наслідків. В Україні відбулося найбільше серед країн Центральної і Східної Європи скорочення чисельності наукових кадрів, обсягів фінансування науки, рівня оплати праці. Ці зміни набувають особливо не-

гативного забарвлення в порівнянні зі зростанням чисельності держуправлінців, силових структур, служителів культів та витрат на їх утримання [5]. На рис. 1 представлено динаміку чисельності науковців нашої держави за роки незалежності, що побувана згідно з даними Держкомстату України [6].

Хоча за роки незалежності економіка України зазнала величезних змін, проте в структурному плані вона залишилася технологічно низькоукладною, в якій домінують галузі, що виробляють продукцію з низьким рівнем доданої вартості. За умов збільшення товарного експорту такої продукції це означає, що Україна зростаючими темпами розпродает свої природні ресурси і використовує свою робочу силу вкрай неефективно, особливо, якщо враховувати, що імпорт в країну складається в основному з високовартісної наукоємної продукції.

Консервація застарілої структури виробництва України призводить до значних економічних втрат й унеможливає його інноваційний розвиток. Продукція з високим рівнем доданої вартості у ваговому вимірі є набагато більш вартісною, ніж сировинна продукція. Така продукція створюється високоінтелектуальною працею. Тому перехід на випуск більш наукоємної високотехнологічної продукції означає зростання затребуваності результатів науки та інновацій, створення нових більш привабливих з точки зору умов і оплати праці робочих місць, забезпечення високої економічної віддачі від вкладень в економіку [5].

Низька інноваційна активність суб'єктів господарювання України, у свою чергу, зумовлює незначну частку інноваційної продукції в загальному

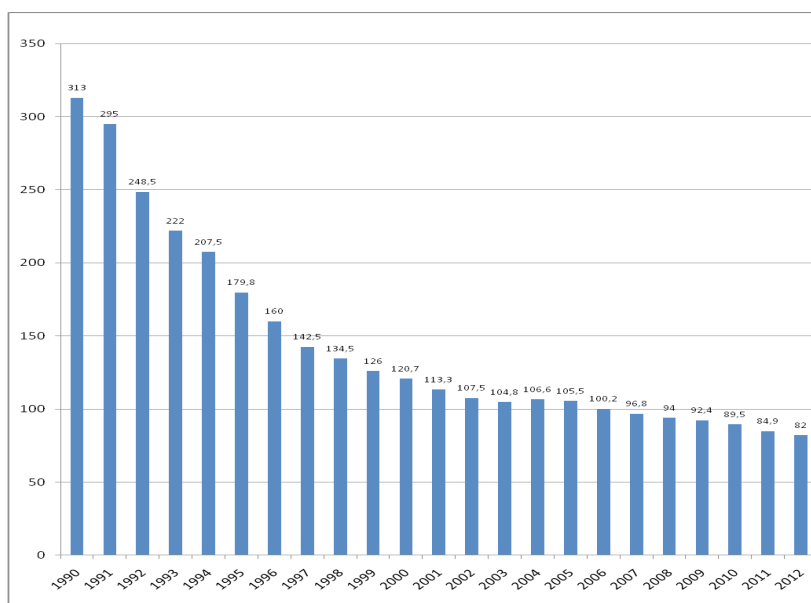

Рис. 1. Кількість наукових кадрів України за 1990 – 2012 роки, тис. осіб.

її обсязі. Зокрема, лише 3,9% промислової продукції у 2012 році були інноваційними (у 2007 р. – 6,7%, у 2008 р. – 5,9%, у 2009 р. – 4,8%) (рис. 2).

Варто зауважити, що на фоні низького економічного розвитку, тотальної бідності населення, соціального спотворення суспільства в нашій державі ще існують „острівці” високотехнологічних виробництв: літакобудування, ракетно-космічна галузь, суднобудування тощо.

Обсяги реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції представлено на рис. 2 [6].

Заслужують на увагу дані динаміки щодо співвідношення основних джерел фінансування наукової і науково-технічної діяльності в Україні. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в промисловості, як і за попередні роки, у 2011 р. були власні кошти суб'єктів господарювання – 7585,6 млн грн, що складає 52,9% від загального обсягу фінансування. Частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок державного бюджету в останні роки коливається в межах 1%, хоча в абсолютному розмірі сума витрат зросла з 87 млн грн у 2010 р. до 149,2 млн грн у 2011 р. Водночас частка іноземних інвестицій, досягнувши у 2010 р. 30%, у 2011 році різко знизилась до 0,4%.

Інноваційний розвиток потребує залучення досить значних фінансових ресурсів. Наприклад, лише для зміни структури економіки на 1% необхідні капіталовкладення, еквівалентні 2 – 3% ВВП. Дефіцит внутрішніх джерел формування фінансових потоків в інноваційній діяльності зумовлює об'єктивну необхідність використання зовнішніх фінансових ресурсів. А це свідчить про те, що в наукомісткій галузі необхідно залучати прямі іноземні інвестиції.

В Україні існують певні проблемні моменти у сфері зовнішніх фінансових запозичень, які спрямовуються в розвиток технологічних укладів. 95% всіх іноземних інвестицій спрямовується в 3 і 4 технологічні уклади (75% і 20% відповідно), і лише 4,5% інвестицій прямує у 5 технологічний уклад, а в шостий – 0,5%. У технологічній частині капітальних вкладень (технічне переозброєння і модернізація) на 83% домінує 3 технологічний уклад і лише 10% припадає на 4; 6,1% – на 5; 0,9% – на 6.

У той же час у розвинених країнах світу понад 90% інвестицій вкладається у 5-й та 6-й технологічні уклади. Це означає, що позиції України в системі міжнародного поділу праці характеризуються наростаючим відставанням. Як справедливо зауважує В. Новицький, наша держава сьогодні об'єктивно може зайняти нове місце в системі міжнародного поділу праці – одного із багатьох глобальних аутсайдерів [7, с. 84].

Щодо питання оновлення основного капіталу в інноваційній діяльності та участі у ньому зовнішніх фінансових потоків, то воно характеризується певним дисбалансом, оскільки іноземні інвестиції в оновлення основного капіталу знаходяться майже на рівні державних інвестицій та значно менші від власних коштів підприємств.

Очевидним є той факт, що іноземний інвестор, використовуючи вітчизняний основний капітал, не вкладає фінансові ресурси в його оновлення та модернізацію в необхідному обсязі.

Взагалі можна сказати, що в країні спостерігається певна інноваційна діяльність шляхом освоєння нових видів продукції на промислових підприємствах. Але переважна більшість інновацій носить локальний характер та їх значення не виходить за межі окремих виробництв. Здебільшого

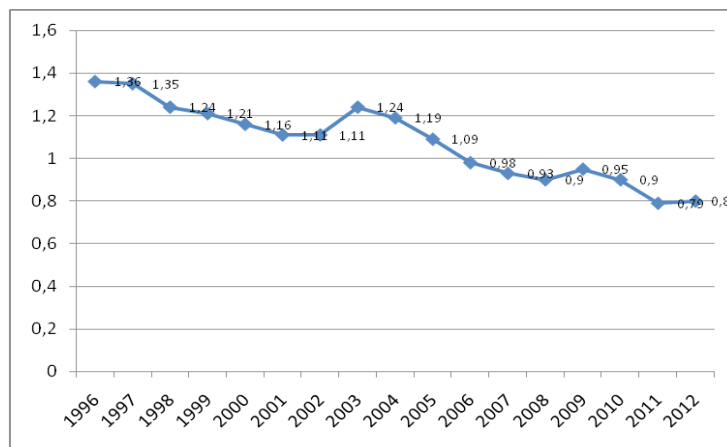

Рис. 2. Динаміка питомої ваги реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції за 1996 – 2012 рр.

впроваджуються поліпшуючі та часто „запозичені” інновації.

Так, протягом 2012 р. інноваційною діяльністю у промисловості України займалося 13,6% (табл. 1) підприємств з їх загальної кількості, тоді як в розвинених країнах частка інноваційно-активних підприємств складає близько 70%. Це пов'язано з тим, що ціна інвестицій в країні опинилась на вищому рівні, ніж на світових фінансових ринках. При високому банківському відсотку та низькій заробітній платі багато інноваційних проектів, особливо у сфері механізації та автоматизації виробництва, а також ресурсозберігаючих технологій, стали неефективними. Проте, починаючи з 2010 р. збільшується питома вага підприємств, що впроваджують інновації, але на тлі відчутного зменшення питомої ваги реалізації інноваційної продукції в обсязі промисловості цей показник тьмяніє.

Найбільш значуща причина низької інноваційної активності – відсутність власних коштів, що спричиняється зростанням цін на паливо і сировину, надмірним оподаткуванням і, зокрема, призводить до банкрутства підприємств.

Як видно з табл. 1, питома вага реалізації інноваційної продукції в загальному обсязі промисловості з 2000 р. зменшилась майже в 2 рази, що підтверджує негативний вплив вищенаведених факторів на стан інноваційного розвитку України.

У розвинених країнах 85% – 90% приросту ВВП припадає на виробництво наукомісткої продукції. Виходячи з вище сказаного можна зробити висновок, що наша економіка розвивається без суттєвого ви-

користання результатів наукових досліджень. Якщо в найближчій перспективі ситуація, яка склалася в науково-технічній та інноваційній сферах діяльності, не буде змінена на краще, то всі об'єкти вітчизняної інтелектуальної власності рано чи пізно опиняться там, де їх використання заохочується на державному рівні за допомогою численних економічних інструментів.

Отже, у статті проведено аналіз рівня інноваційної діяльності в Україні, рівня інноваційної активності підприємств, визначено тенденції наявності науковців, визначено рівень впровадження нових технологічних процесів і освоєння нових видів техніки, визначено джерела фінансування інновацій.

На основі проведеного аналізу необхідно зауважити що для того, щоб бути повноправними учасниками так званої інтелектуальної технологічної революції, нам потрібна не політика підживлення окремих господарських ділянок, а політика кардинального оновлення інноваційного середовища держави, яка здатна на базі фундаментальних наукових знань масово виробляти принципово нові продукти на малозатратних технологіях, з вищим рівнем виробництва.

Література

1. Савченко О. І. Особливості формування інноваційного середовища науково-технічної діяльності в Україні / О. І. Савченко, С. М. Погорелов, Р. О. Нестеренко // Вісн. нац. техн. ун-ту „ХПІ”: зб. наук. пр. – Х. : НТУ „ХПІ”. – 2009. – № 38. – С. 136 – 140. 2. ЗУ „Про інноваційну діяльність” від 4.07.2002р. №40 –

Таблиця 1

Впровадження інновацій на промислових підприємствах (за даними Держкомстату [6])

Роки	Питома вага підпр., що впрв. інновації, %	Впровадж. нових технологічних процесів	Зокрема ресурсо-зберігаючі, мало-відходні	Освоєно виробн. іннов. видів пр-ції	З них нових видів техніки	Питома вага реалізації іннов. пр-ції в обсязі промисловості, %
2000	14,8	1403	430	15323	631	6,9
2001	14,3	1421	469	19484	610	6,8
2002	14,6	1142	430	22847	520	7,0
2003	11,5	1482	606	7416	710	5,6
2004	10,0	1727	645	3978	769	5,8
2005	8,2	1808	690	3152	657	6,5
2006	10,0	1145	424	2408	786	6,7
2007	11,5	1419	634	2526	881	6,7
2008	10,8	1647	680	2446	758	5,9
2009	10,7	1893	753	2685	641	4,8
2010	11,5	2043	479	2408	663	3,8
2011	12,8	2510	517	3238	897	3,8
2012	13,6	2188	554	3403	942	3,3

15 (в ред. від 05.12.2012р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon2.rada.gov.ua 3. **Сиволап Л. А.** Інноваційний розвиток національної економіки // Л. А. Сиволап // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : зб. наук. пр. – Маріуполь : ДВНЗ „ПДТУ”. – 2013. – Вип. 1. – Т. 2. – С. 147–151. 4. **Федулова Л. І.** Інноваційна економіка : підручник / Л. І. Федулова. – К. : Либідь, 2006 – 480 с. 5. **Стратегія** інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rada.gov.ua> 6. **Офіційний сайт** Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/> 7. **Полковниченко С. О.** Оцінка інноваційного розвитку економіки України / С. О. Полковниченко, О. В. Левківський, В. В. Левківський // Науковий вісник ЧДІЕУ. – 2012. – № 2. – С. 84.

Пожуєва Т. О. Інноваційний розвиток економіки України: необхідність, реалії, перспективи

В роботі акцентовано увагу на тому, що впровадження інноваційних технологій дає змогу підприємствам отримувати конкурентні переваги. Окрім того, проаналізовано інноваційну активність промислових підприємств України.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, науково-технічний потенціал, інноваційний розвиток, інноваційні технології, конкурентні переваги.

Пожуєва Т.А. Инновационное развитие экономики Украины: необходимость, реалии, перспективы

В работе акцентировано внимание на то, что внедрение инновационных технологий дает возможность предприятиям получать конкурентные преимущества. Кроме того, проанализировано инновационную активность промышленных предприятий Украины.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, научно-технический потенциал, инно-

вационное развитие, инновационные технологии, конкурентные преимущества

Pozuieva T. A. The Innovation Activity in Ukraine's Economy: Necessaries, Reality, Perspectives

The problem of increasing of efficiency of innovative activity of domestic enterprises is getting fundamental importance in this difficult for Ukrainian market economy period, when such important tasks as the industrial complex saving, its restructuring and further technological development are appeared. Solving of this problem will get a possibility to create and use high-level technologies and therefore a possibility to accelerate growth of the national economy.

Ukraine's economy continues to be immune to scientific and technological innovations due to low industry production base and weak state funding of scientific researches and engineering developments. That is why the formation of an effective state science and investment policies, which are addressed to achieve higher technological levels, should be based on the transformation of own researches and engineering developments to the basic element of production. The activation of innovation activity in scientific and industrial spheres is an important task for Ukraine and it is term of Ukraines economic independence.

The decreasing of number of scientists and research institutions is observed in Ukraine's economy for the last ten years, those effects on the quantity and quality of innovative products. The share of completed scientific and technical works in GDP is continuously falling. The innovation activity of domestic enterprises in terms of general state support reduction is considered in this article.

Key words: innovation, innovation, scientific and technological potential, innovative development, innovative technology, competitive advantage

Стаття надійшла до редакції 18.10.2013

Прийнято до друку 12.03.2014